

על "הר!" 5

"אינני נבהל מביקורות. אילו טרחו מבקריה של השירה שלי להתייעץ איתי לפני שהם כותבים את מאמריהם, הייתי תורם להם עוד כהנה וכהנה נקודות, שראוי למתוח עליהן ביקורת. אך כאמירה כללית על המוסר הספרותי, אני תמיד מופתע להיתקל בסופרים הכותבים נגד סופרים אחרים (ואני מוציא מהכלל הזה את המבקרים שזה מקצועם). אני מופתע לראות משורר שיוצא חוצץ נגד משורר אחר, או מחבר רומנים המשמיץ רומן של סופר אחר – עד כדי כך קשה בעיני להיות נקי מכל רכב של קנאה או צרות-עין, ועד כדי כך תמים בעיני לחשוב שלסופר המותקף לא יהיו הפלים להשיב מלחמה שְערה. למי שמשלה ידו הוא השימוש במילים, אין דבר קל יותר מאשר להשיב שם-תואר תחת שם-תואר, מרירות תחת מרירות, רמיזה תחת רמיזה. ואני מעריך את מי שבטוח ביצירותיו עד כדי כך, שהוא משווה בנפשו שאין שום דרך למצוא בהן ציטוטים שישמשו למתקפת-נגד."

ציטוט אקטואלי-תמיד זה לקוח מתוך הראשונה מבין ארבע שיחות עם המשורר פול ואלרי, מחשובי התיאורטיקנים של הקלסיציזם בספרות המודרנית, שקטעים נבחרים מהן מופיעים בגיליון זה. השיחה הראשונה עוסקת בפולמוסים ספרותיים, ואילו שלוש השיחות הבאות מוקדשות לרעיון השירה הטהורה, לקשר המסתורי שבין יצירת הספרות המוגמרת לבין ה"אני" של מחברה ולסיפור היכרותו של ואלרי עם הצייר אדגר דגה (שיחה זו תרמה לקטעים את כותרתם: "אבל, דגה, שירים לא עושים מרעיונות: שירים עושים ממילים").

השירה המקורית המתפרסמת בגיליון הנוכחי כתובה במגוון של מתכונות צורניות, החל ביצירה בחרוז חופשי ("ימי הקונטרב'טוריון התל-אביבי" מאת אורי הולנדר, מחזור שירים שחלקו הראשון התפרסם בגיליון 2 של "הר"); עבור ביצירות הכתובות במתכונת מעורבת, כדוגמת "תפילת דרכי" מאת ננו שבתאי, או הפואמה "על כנפי הדרקון", יצירתו של המשורר העברי-רוסי פֶטיה (פיוטר) פֶתאח, העושה שימוש במגוון של סגנונות, של צורות שיריות ושל משלבים לשוניים; וכלה ביצירות הכתובות בנוסחים שונים של ריזיה ושל משקל: שיריהם של סיון בסקין ושל יולי נרשבסקי, וכן "כליל הים" מאת נאוה עדו – כליל סונטות (דהיינו, מחזור בן חמש-עשרה סונטות, שהאחרונה שבהן מורכבת כל כולה מן השורות הראשונות של ארבע-עשרה קודמותיה), שנכתב

בהשראת גל הצונאמי שתקף את חופי דרום-מזרח אסיה בדצמבר 2004.

"בלו לקצה הזנב" מאת סיון בסקין היא מסה המספרת, דרך פריזמה אישית של זיכרונות פרטיים ומשפחתיים, על יהדות וילנה אחרי המלחמה – אותה יהדות מפוארת, רב-לשונית, קוסמופוליטית במובהק, שהיום כמעט לא נותר ממנה זכר. "לא אפסיק להניח את כל היפה והנלהב בי", כך חותמת בסקין את מסתה, "לרגלי העולם היהודי שעטף אותי בקצה זנבו הרך [...]. הזנב, שלמזלי הספקתי לתפוס את קצה-קצהו."

זיכרונות אישיים מילדות בברית המועצות – הפעם במוסקבה – עומדים גם במרכז סיפורה של אנה עדי, "רמקה", הפותח את הגיליון. בעדינות רבה ובמסירות כמעט אובססיבית לזעירים שבפרטים מפגישה אנה עדי הווה עצוב – סב אהוב המאושפז על ערש דווי במרכז רפואי ישראלי כעור – עם העבר המוסקבאי המזדהר בזיכרון.

זיכרון מסוג אחר – זיכרון אהבה – הוא שטוען את קטע הפרוזה "זמן מנוחה" בעוצמתו המהוסה והחרישית. "כשאני הולכת בבית יחפה ונוכרת במגע ידיך", כותבת מעין רוגל, "אני מקשיבה לצעדי, ולנשימות הבית, ומבינה לראשונה – רק לעור הניתק יש קול." זהו פרסום ראשון לכותבת, וכולו עומד בסימן המוטו של המשורר הפורטוגלי פרננדו פסואה (מתוך "ספר האי-נחת"): "ההיזכרות היא מנוחה, כי משמעה לא לפעול."

מסות פרי עטו של ריאל נץ, משורר ופרופסור להיסטוריה של המדעים באוניברסיטת סטנפורד שבקליפורניה, מלוות את "הו!" מאז גיליונו הראשון. דומה כי לאחר חמישה גיליונות כבר ניתן לבחון את המסות הללו, העוסקות בהיבטים שונים של התרבות הישראלית ושל השירה העברית העכשווית, כקורפוס העומד בזכות עצמו. לארבע המסות הקודמות: "על הקריאה באלתרמן (כלומר על פסטרנק)"; "פושטי המדים – על שירת החרוז החדש"; "על דור שביזבו את משורריו – חנוך לוין: קינה מאוחרת" ו"נשף המסכות: על החרוז העממי הישראלי" (עם מאיה ערד), מצרף הפעם ריאל נץ מסה הקרויה "ועץ החיים ועץ הדעת ילבלבו ליד פי הטבעת" (כותרת הלקוחה משיר של אהרן שבתאי).

מסה זו מבקשת לתת סימנים באופן שבו שימש החרוז בשירתם של כמה מבכירי המשוררים הישראלים בדור שאחרי נתן זך. את השימוש בחרוז אצל משוררים אלה מגדיר ריאל נץ – בהתייחסות לתיאוריה של מיכאיל בֶּכְטִין

על היפוך הסדרים בין הנמוך לגבוה – כשימוש קרנבל. "הקרנבל", כותב ניץ, "מהותו העמדה זה לצד זה של הגבוה והנמוך, העמדה שיוצרת הזרה של הסדר המקובל וכך מאפשרת ביקורת פרודית עליו. וכך החרוז, במציאות הסמיוטית של התרבות הישראלית של השליש האחרון של המאה העשרים, שימש כלי מושלם של הקרנבל – הוא היה סימן המקפל בתוכו-עצמו את הקרנבל: סימנו הבורזמני הן של הגבוה, הן של הנמוך."

בגיליון הקודם של "הו!" פירסמנו שיר מאת המוזיקאי שלומי שבן. הזיקה בין שירת הרוק הישראלית לבין השירה הכתובה – ובאופן כללי יותר: הזיקה בין השירה העכשווית למוזיקה מחד גיסא, ובין הפזמון ה"קל" לבין השירה ה"רצינית" מאידך גיסא – כל אלה הם נושאים, שאנחנו מבקשים לייחד להם מקום נרחב מעל דפי "הו!". בהקשר זה בחרנו לפרסם הפעם פרק מספר חדש של נסים קלדרון, העוסק בשירה ובטקסטים של רוק אחרי יונה וולך.

פרק זה, שכותרתו היא "חתך הזהב", מוקדש כולו לדמות הזמר-כותב של ערן צור. "ערן צור לא משוחרר מן השדים שלו", כותב קלדרון, "אבל הוא משוחרר מן הצורך להיפטר מן העבר של המשורר כענק תרבותי. המסורת העיקרית שלו, מסורת הרוק, התחילה רק לפני חמישים שנה, ולא בשפה העברית. לא היו לה נביאים, לא היו לה משוררים לאומיים, לא היה לה אלתרמן ולא היה לה אבידן. לכן הכתפיים של צור משוחררות יותר – לא מכובד נפשי, אלא מן הכובד התרבותי שמתמודד איתו משורר בעברית. הוא לא צריך להקטין את דמותו. המעשה הזה נחסך ממנו. [...] העובדה שצור הוא אולי אמן הרוק הספרותי ביותר והמודע ביותר לשירה העברית, מבליטה עוד יותר את היכולת של אמן פופולרי להציע התחלה חדשה במקום שבו מתקשה המסורת הקנונית להיפרד ממטעני העבר שלה."

במרכז הגיליון הנוכחי: "העולם של אתמול", מדור תמטי מיוחד המוקדש לפוטוריזם בשירה. מדור זה מבקש לבחון את המחווה האוונגרדית הקיצונית של התנועות הפוטוריסטיות ברוסיה ובאיטליה בשנים המעצבות של המודרניזם השירי, ולברר את מידת הרלוונטיות שלה כיום. "המילים גוועות אך העולם צעיר לנצח", מאמרו של רומן וטר הפותח את המדור, סוקר את מגוון המגמות בפוטוריזם הרוסי בראייה היסטורית ואסתטית, ומרחיב את הדיבור על תופעת השירה ה"על-תבונית" האופיינית לזרם הקובופוטוריסטי – שירה שראשיתה ב"קילוף גלעינה של המילה מקליפת המשמעויות המצטברות שנספחו אליה לאורך הדורות", וסופה בפרדוקס הבא: "המובן

המילולי המקובל נעדר למעשה כל משמעות. מה שנחשב עד כה ליופי הוא לאמתו של דבר התגלמות הכיעור.

"אני ורוסיה" הוא מבחר תרגומים חדשים ליצירות פרי עטם של שבעה משוררים פוטוריסטיים (ולדימיר מיאקובסקי, ולדימיר הלֶבְנִיקוב, דוד פורליוק, אלכסיי קרוצ'נין, וסילי קֶמֶנסְקי, איגור סְוֹרְיאֵנִין, ניקולאי אַסֵיב ותיכון צ'ורילין) – משוררים מרכזיים, שיצירותיהם זכו לתרגומים עבריים רבים, לצד משוררים שכמעט אינם מופרים לקורא העברי. מבחר זה הוא פרי מלאכתם של ארבעה מתרגמי שירה שונים: סיון בסקין, עמנואל גלמן, רומן וטר ורונן סוניס. עוד כולל המדור קטעים מתוך המחזה הראשון בתולדות הפוטוריזם הרוסי, מחזה הקרוי, במה שהצטייר כפרובוקציה פוטוריסטית אופיינית, על שם מחברו: "ולדימיר מיאקובסקי". שנים אחר כך תיאר המשורר בוריס פסטרנק את הפרובוקציה הזאת כ"תגלית גאונית בפשטותה: המשורר אינו מחבר, אלא המילה הפואטית הפונה אל העולם בגוף ראשון" (ראו הקדמתו של המתרגם עמנואל גלמן).

רועי חן תירגם שניים מהטקסטים המכוננים של הזרם ה"קובופוטוריסטי": המניפסט "סטירת לחי לטעם הציבורי", הקורא, בין השאר, "להשליך את פושקין, דוסטויבסקי, טולסטוי וכו' וכו' מסיפון אוניית ההווה", ומכריז על זכותו של המשורר "לרחוש שנאה בלתי-מרוסנת לשפה שהתקיימה לפניו"; וגילוי הדעת שכתבו שניים מאנשי הקבוצה לרגל הגעתו של פיליפו טומאזו מְרִינְטִי, מנהיג הפוטוריזם האיטלקי, לביקור ברוסיה.

על הפוטוריזם באיטליה – תנועה נבדלת בתכלית, שהעניקה לפוטוריזם הרוסי את שמו וכמה ממאפייניו – כותב אמוץ גלעדי במאמרו, "הרטט הלילי של מחסני הנשק". למאמר מצורפים קטעים מתוך "המניפסט הפוטוריסטי" הפרוטו-פשיסטי של מרינטי וכן שני גילויי דעת של הפוטוריסט האיטלקי ג'ובאני פֶּפִינִי. במקדם מבין השניים, "קבלה", מספר פפיני איך התקבלה בסביבתו הקרובה הבשורה על "המרתו" לפוטוריזם, ואילו בשני, "פוטוריזם ומְרִינְטִיזִם", הוא עורך הבחנה בין הפוטוריזם "האמתי", המהפכני מעיקרו, לבין מגמותיו המנייריסטיות והריאקציוניות של מרינטי, שאותן הוא מזכה בשם הסרקסטי "מרינטיזם".

את המדור חותמת מסתו של מתן חרמוני, "ממנהאטא לנו-יויק", הבוחנת את דרכי ההתמודדות של משוררי העברית והידידש הניו-יורקים עם "העולם החדש" ועם הכרך המודרני הגדול, על מופעיו האנושיים והטכנולוגיים.

"השירה העברית", כותב חרמוני, "התעקשה לתרגם את המציאות החדשה לדפוסים קלסיים בדוקים: גובהו של בניין וולוורת' הוא 'שש אמות וורת' (גובהו של גלית הפלשתי), העובדים בסדנאות היזע הם בני ישראל הנאנקים תחת פרעה, והעיר היא לעולם בבל או נינוה. ההזרה הנוצרת כך היא מוחלטת. העברית היא מסך עבה, שדרכו אמורה העיר להשתקף."

המדור הצורני בגיליון זה, שכותרתו "היה ליצירותיך מבקר אכזר", מוקדש הפעם למבחר קטן של מסות ארס-פואטיות קלסיות מן המאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה, המובאות בתרגום ראשון לעברית. "אמנות השירה" של ניקולה בוּאָלו, מחשובי היוצרים של "המאה הגדולה" (השבע-עשרה) הצרפתית, הוא סיכום שיִי רחב-יריעה של תובנות האמנות הקלסיציסטית. זהו מאגר אדיר של מצוות עשה ולא תעשה בשירה, שהשפיע השפעה מכרעת על היצירה האירופית אחריו – אם על דרך החיקוי והאימוץ ואם על דרך המרידה וההגחכה; ה"מסה על הביקורת" מאת אלכסנדר פופ, בכיר יוצרי הזרם הקלסיציסטי בשירת אנגליה, היא מופת של שלמות צורנית ושל תבונה פסיכולוגית, הספוג כולו ברוח השנינה האנגלית. פרקה השני של היצירה, המובא כאן במלואו (בתרגום צור ארליך), הוא במידה רבה מסה על השירה בכלל, וניסיון לתת בידי המבקר כלים לשיפוט מיטבי של שירה לפי תפיסות הקלסיציזם; "השירה" מאת ההיסטוריון והמשורר הרוסי ניקולאי מיכאילוביץ' קרמזין הוא תיאור שירי מרתק – אם כי סלקטיבי מאוד – של תולדות השירה (מרוסית: סיון בסקין); "התקף חרוזים נגד החרוז" מאת המחזאי והמשורר הבריטי בן ג'ונסון (מאנגלית: רונן סוניס) הוא יצירה שנכתבה כחלק מפולמוס על נחיצותו של החרוז בשירה האנגלית.

הגיליון השישי של "הו!" יופיע בקיץ 2007. כתובתנו: ת"ד 3004, תל אביב, מיקוד 61032 וכן ho_poetry@yahoo.com. לדיסק "הו!" בהופעה חיה ניתן להאזין באינטרנט בכתובת: www.frido.co.il/sakal. תודתנו נתונה כתמיד לכל העושים במלאכת הכנת כתב העת: שְׂרֵי גוטמן, ענת סולל, דנה בירון וחנן אלשטיין מהוצאת "אחוזת בית", דור כהן האחראי לעימוד ולגרפיקה, שרה שריג שהתקינה את הגיליון ורפי מוזס האחראי להגהה.

ד"מ